

מבנה התפילה ומשמעותו (שיעור כללי, כ"ב תמוז תשפ"ג)

I. המבנה הכללי של תפילת העמידה:

- א. ר"ה ל"ב. המשנה הראשונה. ברכות ל"ב. "דרש ר' שמלאי...את הארץ הטובה". ספרי דברים פיסקא שמ"ג (=דברים ל"ג:ב), מתחילת הפיסקא עד "ואחר כך מודים אנו לך". ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי...צרכן של בריות". ברכות ל"ד. "אמר רב יהודה לעולם...ונפטר והולך לו".
- ב. ברכות ל"א. "יכול ישאל אדם צרכיו...של יוה"כ אומר". ע"ז ז: "דתניא רבי אליעזר אומר...אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפילה".
- ג. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ב. כסף משנה שם "אלא חיוב מצוה זו...שאין מטבע תפילה זו מן התורה". לחם משנה שם. אור שמח שם. פרי מגדים, פתיחה להלכות תפילה "ומה הוא התפילה שחייב...משם ספרי". ראש יוסף ברכות ל"ב.
- ד. מבוא לסידור רס"ג (עמ' ג') "א"כ נתבררה...אין ספק בה שהיא שאלה ודרישה". שם, עמ' ט' ד"ה ומה שהקדמנו. פי' הרס"ג לספר דניאל ו: ספר המצוות מ"ע ה'. השגת הרמב"ן שם "אלא ודאי כל ענין התפילה...אל הבית הזה". ספר החינוך מצוה תל"ג "משרשי המצוה...בכל אשר יחפוץ". רמב"ן שמות י"ג:ט"ז "וכן כל כיוצא בהן מצות רבות...בריותיך אנחנו". חבור התשובה למאירי, חלק משיב נפש (ח"א) מאמר ב' פרק י"ב, עמ' 507 "ואמנם אצלי יאמר...ראוי להאריך ולהתמיד בו". נתיבות עולם למהר"ל, נתיב העבודה, ריש פרק ג' ד"ה ובפ"ק דתענית.

II. ברכה ראשונה ואחרונה:

- ה. ברכות ל"ד: "אהייא א"ר חייא וכו'" עד הנקודותיים. רמב"ם הל' תפלה פ"י ה"א. ראבי"ה סי' פ"ט, עד "אין עומדין". סוסי' צ"ה "וצריך לכוון...בהודאה".
- ו. רמב"ם הל' תפילה פ"ד ה"ד. הגהות מיימוניות אות י'. שו"ע או"ח סי' קכ"ח ס"כ. ל"ד. תוד"ה לא יענה.
- ז. בה"ג הל' ברכות פרק ה' (ו: בדפוס ורשא, עמ' נ"ט במהד' מכון ירושלים) "אמר רב יהודה לעולם...כי תחנוני". חי' הרשב"א ל"ד. ד"ה הא דאמר רב הונא, עד "והוה ליה כתחנונים". בית יוסף או"ח סי' תקפ"ב "ויש מהגאונים שאמרו...לא מיקרי סיים תפילתו".

III. ברכות אמצעיות:

- ח. מגילה י"ז. "תנא וכן בהלל...ובתפלה". שם, י"ז: "תפלה מנא לן...משתוקא בתריין". ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי...ה' יברך את עמו בשלום" (תוך כדי דילוג על הקטע "רבנן אמרי אהן מלכא משיחא...ויצא חוטר מגזע ישי").
- ט. ברכות ל"ד. "אמר רב הונא טעה...כולהו חדא ברכתא נינהו". תוד"ה אמצעיות. [רי"ף (כ"ד. באלפס) "אמר רב הונא טעה...ולית הלכתא כוותיה". בעל המאור והשגת הראב"ד שם.]

IV. תחנונים אחר תפילתו:

- י. בבא מציעא נ"ט: "אימא שלום...". חי' הריטב"א ד"ה לא שבקת. רמב"ם הל' תפלה פ"ז הי"ז, פ"ט ה"ה ופ"ה הי"ג-ט"ו. שו"ת הריב"ש סי' תי"ב, מתחילת התשובה עד "ואין מטריחין אותו לעמוד" ובסוף התשובה "והרמב"ם... ובסדר קדושה".
- יא. טור או"ח סי' קל"א "ור"ע כתב וז"ל... רשות היא". שם, "ואומר ש"צ... ואנחנו לא נדע". העמק דבר דברים א:מ"ה.

מקורות מחשבתיים נבחרים הנוגעים לסוגייתנו:

- א. ספר הכוזרי מאמר ג' סעי' י"ז-י"ט.
- ב. מבוא לסידור אוצר התפילות סעי' א'.
- ג. רעיונות על התפילה של הרב סולובייצ'יק (מודפס אחרי "ובקשתם משם").